

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος του Μ. Βάμβουκα	13
Εισαγωγή.....	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ρόλοι του μαθητή κατά τη διάρκεια παραγωγής του γραπτού λόγου

Φάσεις παραγωγής του γραπτού λόγου	25
1.1. Φάση του σχεδιασμού	28
1.2. Φάση της πρώτης καταγραφής	32
1.3. Φάση της βελτίωσης-έκδοσης	34
1.3.1. Η γραφή με το χέρι ως ψυχοκινητική δεξιότητα.....	35
1.3.2. Η ορθογραφία ως σύνθετη μηχανιστική δεξιότητα.....	39
Φάσεις ορθογραφικής ανάπτυξης	42
1.3.3. Το λεξιλόγιο ως σύνθετη μηχανιστική δεξιότητα	44
1.3.4. Η στίξη, η σύνταξη, ο τονισμός και η χρήση πεζών-κεφαλαίων ως σύνθετες μηχανιστικές δεξιότητες	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Προβλήματα παραγωγής του γραπτού λόγου.....	47
2.1. Προβλήματα συγγραφέα	49
2.1.1. Προβλήματα γνωστικών και μεταγνωστικών δεξιοτήτων	49
2.1.2. Προβλήματα σχεδιασμού	52
2.1.3. Προβλήματα βελτίωσης του κειμένου	54
2.2. Προβλήματα μηχανιστικών δεξιοτήτων (δυσκολίες γραμματέα)	55
2.2.1. Προβλήματα στη γραφή με το χέρι	55
2.2.2. Δυσγραφία	58
Βασικά χαρακτηριστικά της δυσγραφίας	60
2.2.3. Παράγοντες που σχετίζονται με τα προβλήματα στη γραφή με το χέρι	61

Προβλήματα ορθογραφίας	62
Προβλήματα λεξιλογίου.....	64
Προβλήματα στίξης, σύνταξης, τονισμού και χρήσης πεζών-κεφαλαίων γραμμάτων	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Αξιολόγηση των προβλημάτων παραγωγής του γραπτού λόγου	69
3.1. Βασικές παραδοχές των γνωστικών θεωριών μάθησης που αφορούν την παραγωγή του γραπτού λόγου.....	72
3.2. Τύποι και μορφές αξιολόγησης	75
3.2.1. Η αξιολόγηση της επίδοσης.....	77
3.2.2. Αξιολόγηση βάσει φακέλου	80
Βασικά χαρακτηριστικά του φακέλου αξιολόγησης.....	81
Αναγκαιότητα της αξιολόγησης βάσει φακέλου	83
Αποτελεσματικότητα της αξιολόγησης βάσει φακέλου	83
Τύποι φακέλου	84
Φάσεις ανάπτυξης του φακέλου	85
3.3. Άτυπη αξιολόγηση της γραπτής δραστηριότητας.....	87
3.3.1. Γνωστική αξιολόγηση	88
3.3.2. Αξιολόγηση του προϊόντος.....	93
3.3.3. Άτυπη αξιολόγηση της γραφής με το χέρι.....	98
3.3.4. Άτυπη αξιολόγηση των δεξιοτήτων ορθογραφίας	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Υποστηρικτική διδασκαλία	105
4.1. Σχεδιασμός της υποστηρικτικής διδασκαλίας	109
4.1.1. Το παράδειγμα της εκπαιδευτικής ανάπτυξης (σχεδιασμός μέσω των διδακτικών στόχων)	110
4.1.2. Το παράδειγμα της κοινωνικής αλληλεπίδρασης (επικοινωνία για επίτευξη συναίνεσης)	111
4.1.3. Το παράδειγμα της ρεαλιστικής προσέγγισης (δοκιμαστική χρήση και βελτίωση)	113
4.1.4. Το παράδειγμα της προσωπικής προσέγγισης (σχεδιασμός βασιζόμενος στους επαίοντες)	115
4.2. Βασικές αρχές της αποτελεσματικής υποστηρικτικής διδασκαλίας	117

4.3. Διδακτικές ενέργειες για την ολοκλήρωση της υποστηρικτικής διδασκαλίας	119
4.4. Εξατομικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (ΕΕΠ) και προβλήματα γραπτού λόγου	126
4.4.1. Δομικά στοιχεία του ΕΕΠ για μαθητές με προβλήματα γραπτού λόγου	134
Τρέχον συγγραφικό προφίλ του μαθητή	134
Διδακτικοί σκοποί και στόχοι	135
Προγραμματισμένες διευκολύνσεις και υποστηρικτικά μέτρα	139
Επιλογή του διδακτικού περιβάλλοντος	142
Επιλογή των κατάλληλων υποστηρικτικών μέσων	145
Ο ατομικός φάκελος του μαθητή	158
Πρόσωπα που μετέχουν στον προγραμματισμό του ΕΕΠ	161
Αλλαγές, προσαρμογές και διευθετήσεις του σχολικού περιβάλλοντος	162
4.5. Υποστηρίξεις, μέτρα και διδακτικές προσεγγίσεις για τον ρόλο του γραμματέα	165
4.5.1. Διδασκαλία της γραφής με το χέρι	166
Διδακτικές προσαρμογές και υποστηρικτικά διδακτικά μέτρα.....	174
Διδακτικές στρατηγικές για την αντιμετώπιση των βασικών δυσκολιών παραγωγής γραπτού λόγου	177
4.5.2. Τεχνικές ορθογραφίας	179
Κατάλογος σχετικών λέξεων	179
Ατομικό λεξικό	179
Πολυαισθητηριακή τεχνική.....	179
Δες-Κάλυψε-Γράψε – (ΔΕς-ΚΑλυψε-ΓΡΑψε – ΔΕ-ΚΑ-ΡΑ)	180
Τεχνική του βρεγμένου σπόγγου.....	181
Τεχνική της «κατασκευής» λέξεων	181
Τεχνική των βημάτων	182
Δυναμικός κατάλογος	182
Κατάλογος με τις συχνότερα χρησιμοποιούμενες λέξεις	183
Τεχνική της υπαγόρευσης	183
Γραφικές αναπαραστάσεις σχετικές με την ορθογραφία και το λεξιλόγιο	186

4.6. Μεταγνωστικές στρατηγικές παραγωγής γραπτού λόγου στον ρόλο του συγγραφέα	189
4.6.1. Τεχνικές γέννησης ιδεών	192
Γραφικές αναπαραστάσεις	192
Δείγματα παραγράφων	221
Τεχνική των εικόνων	226
Τεχνική των ημιτελών προτάσεων	226
Τεχνική της αρχικής και τελικής παραγράφου	226
Τεχνική των καρτών	227
4.7. Συνεργατική γραφή	234
Βιβλιογραφία	241
Ξενόγλωσση	242
Ελληνόγλωσση	259

Πρόλογος

του Μ. Βάμβουκα

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ έχουν εκπονηθεί και δημοσιευθεί διεθνώς, κυρίως στην αγγλική γλώσσα, πολυάριθμες μελέτες και έρευνες σχετικά με την παραγωγή του γραπτού λόγου. Οι εργασίες αυτές έχουν καταλήξει στην επεξεργασία διαφόρων μοντέλων παραγωγής γραπτού λόγου, τα οποία είναι συνεκτικά αλλά αδιαμφισβητήτως συνοπτικά. Έχουν ωστόσο το πλεονέκτημα ότι καθιστούν εμφανείς τις ποικίλες και διαφορετικές κατηγορίες δραστηριοτήτων του παραγωγού γραπτού λόγου καθώς και τις δυσκολίες που είναι συμφυείς με αυτές.

Πράγματι, απ' όλες τις γλωσσικές πράξεις επικοινωνίας, η παραγωγή γραπτού λόγου, το γράψιμο, είναι η πιο πολύπλοκη και η πιο δύσκολη. Είναι αυτή που απαιτεί τον περισσότερο χρόνο μάθησης.

Η παραγωγή προφορικού λόγου κατακτάται χωρίς δυσκολίες. Όλα τα παιδιά μαθαίνουν να ομιλούν χωρίς σχετική συστηματική διδασκαλία. Τα παιδιά δεν διδάσκονται από κανέναν τη γραμματική του προφορικού λόγου και όμως κατακτούν σχετικά γρήγορα, εύκολα και με φυσικό τρόπο τη δεξιότητα της ομιλίας. Κι αυτό γιατί η μάθηση του προφορικού λόγου εδράζεται σε πολύ ισχυρές ικανότητες, ίδιες του ανθρώπου, που επιτρέπουν σε κάθε φυσιολογικό παιδί το οποίο ζει σε κοινωνία ανθρώπων και σε οποιοδήποτε γλωσσικό περιβάλλον να κατακτά χωρίς δυσκολία, μέσω των αλληλεπιδράσεών του, τη γλώσσα που ομιλείται στο περιβάλλον αυτό.

Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με τον γραπτό λόγο και ιδιαίτερα με την παραγωγή του, η οποία, απ' ό,τι φαίνεται, κατακτάται μόνο με σχετική συστηματική διδασκαλία και μάθηση.

Σήμερα γίνεται πολύς λόγος για αναλφαβητισμό σε σχέση με την πρόσληψη του γραπτού λόγου, κυρίως την ανάγνωση. Η αντίστοιχη κατάσταση που αφορά την παραγωγή του γραπτού λόγου είναι ίσως πολύ χειρότερη. Στην εποχή μας πάρα πολλοί ενήλικοι διαβάζουν πολύ και πολύ καλά, αλλά νιώθουν πανικό και αγωνία και μόνο με την ιδέα ότι οφείλουν να γράψουν κάτι περισσότερο από δύο λέξεις. Ίσως επειδή οι παραστάσεις τους για τη γραπτή έκφραση είναι πολύ έντονα «κανονιστικές» και επίσης ίσως επειδή ξέρουν, όπως όλοι μας, ότι το γράψιμο απαιτεί πολλή «γνωστική ενέργεια».

Το σύγγραμμα του Ιωάννη Ι. Σπαντιδάκη, βασισμένο σε ερευνητι-

κά δεδομένα ελληνικά και ξένα, προσωπικές μελέτες και έρευνες, έρχεται να φωτίσει –κυρίως από τη σκοπιά της γνωστικής ψυχολογίας– τη διαδικασία παραγωγής του γραπτού λόγου, να επισημάνει τις δυσκολίες που συναντά ο αρχάριος συγγραφέας στις συνιστώσες (φάσεις) της παραγωγής (προγραμματισμού ή σχεδιασμού, κειμενοποίησης ή πρώτης καταγραφής, και βελτίωσης και έκδοσης ή αναθεώρησης ή επιστροφής στο κείμενο) και να προτείνει ευέλικτους τρόπους αξιολόγησης και κατάλληλης υποστήριξης των μαθητών με δυσκολίες στην παραγωγή του γραπτού λόγου.

Με το πόνημά του ο Ιωάννης Ι. Σπαντιδάκης καλύπτει ένα μεγάλο κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, που είναι πολύ φτωχή στο πεδίο αυτό. Η πρωτοτυπία του συνόλου έγκειται στην αναλυτική παρουσίαση των συνθηκών και των τρόπων γραφής και επανεγγραφής του γραπτού κειμένου, στον εντοπισμό των μαθητικών και μαθησιακών δυσκολιών και στην υπόδειξη διδακτικών πρακτικών που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην επεξεργασία καινούργιων διδακτικών βημάτων-ενεργειών μάθησης. Επιπροσθέτως, η διατύπωση διδακτικών προτάσεων και έγκυρων υποδείξεων γίνεται σε γλώσσα εύληπτη και κατανοητή, θεμελιώνοντας μια πραγματική και αποτελεσματική διδασκαλία-μάθηση της δεξιότητας παραγωγής του γραπτού λόγου.

Το σύγγραμμα λαμβάνει υπόψη του διαφορετικές προσεγγίσεις μάθησης και διδασκαλίας της δεξιότητας παραγωγής του γραπτού λόγου, ασκεί κριτική σε παραδοσιακούς τρόπους αξιολόγησης της δεξιότητας γραφής και, χωρίς να επιχειρεί την τεχνητή ομογενοποίησή τους, προτείνει τα μέσα και τους τρόπους για τη δημιουργία ενός σχολικού-μαθησιακού περιβάλλοντος το οποίο ευνοεί την εκκόλαψη αποτελεσματικών μαθητών-συγγραφέων.

Ο σχεδιασμός πάνω στη μάθηση και τη διδασκαλία της δεξιότητας γραφής που αποτυπώνεται στο σύγγραμμα –καρπός ελληνικών και ξένων μελετών και ερευνών των δύο τελευταίων δεκαετιών– φωτίζει τα χαρακτηριστικά της δραστηριότητας του γραψίματος, τις διαδικασίες πρόσκτησής του και τις στρατηγικές, τις τεχνικές και τους τρόπους μάθησής του, τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενό του.

Διαβάζοντας αυτό το σύγγραμμα οι σημερινοί αλλά και οι μελλο-

ντικοί εκπαιδευτικοί της πράξης σίγουρα θα ωφεληθούν και θα προβληματιστούν, ίσως μάλιστα να αναθεωρήσουν παλαιότερες αντιλήψεις και ιδέες τους. Η μελέτη του θα τους επιτρέψει να συλλάβουν ή να συμπληρώσουν τις διδακτικές ακολουθίες τους, ανοίγοντας έτσι καινούργιους δρόμους στη διδασκαλία της γραπτής έκφρασης των μαθητών τους.

Με την ανάλυση της πολύπλοκης νοητικά και υλικά πράξης του γραψίματος, που είναι το αντικείμενο του συγγράμματος του Ιωάννη Ι. Σπαντιδάκη, βλέπει κανείς με ικανοποίηση να συγκροτείται και να εξελίσσεται και στην ελληνική γλώσσα μια επιστημονικά θεμελιωμένη διδακτική της παραγωγής του γραπτού λόγου. Η συνεισφορά του συγγραφέα σε αυτό το χώρο είναι πολύ σημαντική και θεμελιώδης.

Για τους παραπάνω λόγους το σύγγραμμα του Ιωάννη Ι. Σπαντιδάκη αξίζει να μελετηθεί από όσους ασχολούνται με τη διδασκαλία της γραπτής έκφρασης των μαθητών και από όσους ενδιαφέρονται για τη μάθηση της παραγωγής του γραπτού λόγου.

ΜΙΧΑΛΗΣ Ι. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ

Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης